

ד. יש מי שכתב שלדעת הסובר חזקה שליה עושה שליחות אף בדאורייתא, הרי זה בירור גמור ואין צריך לשאלו אפילו לכתחילה, ולדעת האומר דוקא בדרבנן – צריך לשאלו במקום האפשר, כשאר חזקות שאם אפשר לבררן בקל מבררים (עפ"י שפת אמת).

דף לב

נו. האומר לחברו: 'צא ולקט לך תאנים מתאנתי' או שקצב לו מידה ללקט – האם צריך הלה לעשר, ודאי או ספק?

האומר לחברו 'צא ולקט תאנים מתאנתי' – אוכל מהם הלה עראי, ואם בא לאכול קבע מעשרם בתורת ודאי, שהרי בעל הבית לא ידע כמה ליקט וודאי לא עישר עליו.
'מלא לך כלכלה זו תאנים מתאנתי' – מעשרם דמאי (מפריש מעשר ראשון ועני ואוכלם בעצמו כדין פירות דמאי – אם בא לאכול אכילת קבע. עפ"י רש"י. ומשמע מלשונו שאינו מפריש תרומה גדולה, וכל דיני דמאי עליו).
ודוקא כשבעל הבית עם הארץ, אבל אם הוא חבר – אוכל הלה ואין צריך לעשר, שחזקה אין החבר מוציא דבר שאינו מתוקן מתחת ידו ובודאי עישר עליו. דברי רבי. רשב"ג אומר: בחבר – צריך לעשר (ודאי) לפי שלא נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף. ופירשו מחלוקתם בחבר שאמר לעם הארץ ללקוט, וחבר אחר שומעו; רבי סבר אותו חבר אוכל וא"צ לעשר, שודאי בעל הפירות עישר שלא מן המוקף ('איסורא קלילא') כדי שלא להכשיל את עם הארץ באכילת טבלו ('איסורא רבה'). ורשב"ג סבר צריך לעשר, כי נוח לו לחבר שיעשה עם הארץ איסור גדול והוא עצמו אפילו איסור קל לא יעשה [אבל חבר שאמר לחבר – לדברי הכל צריך לעשר, שודאי לא עישרו הבעלים שלא מן המוקף].
הלכה כרבי (רמב"ם מעשר י"ו ור"י קורקוס שם). ומבואר שאין להימנע מלתרום שלא מן המוקף כדי למנוע מכשול (ע' חו"ב).
יש אומרים שהדברים אמורים במעשר אבל לא בתרומה גדולה מפני שעם הארץ לא נחשד עליה וא"כ החבר אינו חושש להרימה. ויש חולקים (ע' רדב"ז שם).
דיני עשיית חטא קל כדי להציל אחר מאיסור חמור – נתבאר בשבת ד.

דפים לב – לג

נו. הנותן את עירובו באילן, האם עירובו עירוב אם לאו?

הנותן עירובו באילן, למעלה משלשה טפחים מהקרקע; מבואר בסוגיא שלדברי חכמים הסוברים שגזרו על שבות בין השמשות – אין עירובו עירוב שהרי אינו ראוי ליטלו ולאכלו בכניסת שבת (עכ"פ כשלא היה האדם על האילן בכניסת שבת ונתכוין לשבות למטה. ע' בפירוש הר' יהונתן וא"ו קלד). ולדברי רבי שלא גזרו בין השמשות, ונתכוין לשבות למעלה – הרי הוא ועירובו במקום אחד וכשר. ואם נתכוין לשבות למטה, תלוי הדבר; –
אם מקום שבינתו ברשות היחיד – עירובו עירוב, שהרי יכול ליטול עירובו מן האילן ולהביאו אליו. ואם שבינתו ברשות הרבים, והאילן גבוה עשרה ורחב ארבעה (שדינו רשות היחיד); אם הניח העירוב למטה מעשרה – עירובו עירוב. ואם למעלה מעשרה – אין עירובו עירוב. והעמידו (על פי דברי רבא) באילן העומד חוץ לעיבורה של עיר והאילן נוטה ונמשך מעיקרו חוץ לד' אמות, אבל בתוך עיבורה של עיר

(אחרת), אפילו למעלה מעשרה עירובו עירוב, שרואים את העיר כמי שמלאה עפר וכאילו שבת למעלה, ואעפ"י שאין יכול לטול את העירוב למטה (ע"ש"י). או גם חוץ לעירוב של עיר, אם אין האילן נוטה חוץ לד' אמות – הרי כל ארבע אמות שסביביו נידונים כאילו הן מוקפות מחיצות והרי הוא ועירובו במקום אחד. אבל חוץ לעיר ובנוטה חוץ לד' אמות, נמצא הוא במקום אחד ועירובו במקום אחד ואינו יכול להביא אצלו אם הרבים מכתפים באילן בחלק הנמוך מעשרה, כי שם דינו כרשות הרבים ואין יכול להביא את העירוב מרה"י למקומו דרך 'רה"ר', אבל למטה מעשרה עירובו עירוב אף באופן זה, מפני שיכול להביא אצלו פחות פחות מד' אמות (רש"י. וע"תוס').

הרי"ף והרמב"ם (וכן הרע"ב בפירושו) לא הזכירו חילוק בין תוך העיר או חוצה לה, ובין אם נמצא תוך ד' אמות לעירובו או מחוץ לד"א (וכבר העירו על כך הראב"ד ה"ה). וכתב המ"מ (עירובין ה, ח) שנראה שלא נקטו כן להלכה, להחשיב הוא ועירובו במקום אחד (וע' גם בחדושי הנצי"ב). ואולם הרא"ש והא"י (קלד) והרשב"א (בחדושו ובעבוה"ק בית נתיבות ה. וכ"כ תלמיד הרשב"א בדעת הרי"ף) והר"ן (לד.) והריטב"א (לד:) ובעל ההשלמה ורבנו ירוחם ורי"א"ז הביאו החילוקים להלכה [וגם בתוך העיר, אם מרוחק ממנו ד' אמות במשך רה"ר אינו עירוב, ואין אומרים בזה 'כמאן דמליא'. ע' להלן לד בראשונים, או"י קלד].

ומבואר בראשונים (תוס', או"י, ריטב"א) שאם הגדיים בוקעים תחת האילן, ואין במשך זקיפתו גובה עשרה ורוחב ארבעה – אינו 'רשות היחיד' ועירובו עירוב אפילו היה העירוב למעלה מעשרה ומחוץ לד' אמות שלו.

היה העירוב מונח בתוך כלכלה התלויה באילן; לדעות הסוברות (בשבת קנו) מותר להשתמש בצדי האילן בשבת (כגון זה, לטול דבר מתוך כלי התלוי באילן) – מודים חכמים לרבי שעירובו עירוב. ולדעות האוסרות (וכן מסקנת הגמרא בשבת שם) – אינו עירוב לחכמים האוסרים שבות ביה"ש כנ"ל. ולרבי מותר אפילו היה העירוב למעלה מעשרה. לדברי רבינא, מותר (כשהיא חוץ לד' אמות ממקום שביתתו כנ"ל) רק כאשר האילן אינו רחב ארבעה [שאם כן נידונית הכלכלה כ'חורי רה"י' ודינה כרה"י אפילו גדיים בוקעים תחתיה. תוס']. וגם הכלכלה אינה רחבה ארבעה, ואפילו אם בצירוף עובי האילן רחבה ארבעה ו'חוקקים להשלים' – אין מועיל להחשיבה כרשות היחיד (אם משום שהאילן בתחתיתו אינו רחב ארבעה (רש"י, או"י) או דוקא כשאינו רחב שלשה (לפתוס'), או משום שאין אומרים כאן 'חוקקין להשלים' לדין דאורייתא. ע"ש"א עפ"ר"ח). ולדברי רבי ירמיה מתיר רבי אפילו באילן וכלכלה רחבים ארבעה, הואיל ויכול לנטות הכלכלה ולהביאה לתוך עשרה.

א. נראה שיש לנקוט להלכה כדברי שניהם. בכלכלה קצרה כרבינא ובכלכלה ארוכה שאפשר לנטותה למטה מעשרה, עירובו עירוב כרבי ירמיה – שבעיקר ההלכה אין מחלוקת ביניהם אלא בפירוש הברייתא (עפ"י אור זרוע עירובין קלד).

ב. לגרסת ר"ח ופירושו (וכן נקט הרשב"א ועוד ראשונים לעיקר), גם לפי מה שנוקטים לאסור שימוש בצדי האילן – בין השמשות מותר. הלכך עירוב שבכלכלה מועיל אף לחכמים. ואולם כשהאילן רחב ארבעה [וכרבי ירמיה] או אולי גם כשהכלכלה משלימה לארבעה, יתכן שהכלכלה נידונית ככרמלית ואסור להוציא ממנה מדרבנן, הלכך לחכמים אין עירובו עירוב (ע' חזו"א פ' שצדד בדבר. וכן נסתפק בחו"ב).

ג. דבר שהוא אסור משום 'שבות', האם גזרו עליו בין השמשות?

לדברי רבי (ורבי שמעון בן אלעזר. תוספתא שבת ב), כל שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות. וחכמים אוסרים (וכן אמרו (לא) בדעת סומכוס).

א. הלכה כרבי שלא גזרו על 'שבות' בין השמשות. ודוקא לצורך מצוה או בשעת הדחק מותר (עפ"י רמב"ם כד, י; סמ"ג לאוין סה ועוד; או"ח שו, כב שמב תט, ב).

ונראה שלרש"י ותוס' אין מקור לחלק בין מצוה לרשות ומותר לרבי אף לדבר הרשות, אלא שלשיטתם נראה שאין הלכה כרבי רק כסתם משנה בשבת האוסרת לעשר את הודאי וכד' (עפ"י חדושים ובאורים).

ויש אומרים שלא אמר רבי אלא בכגון זה שהגיה העירוב מקודם ואינו עושה מעשה בין השמשות, אבל בעשיית מעשה אין התר אלא בדברים מסוימים; תיקון דמאי, עירוב חצרות, והטמנת חמין (ראב"ד, מובא ברשב"א ובריטב"א. וכן נראית דעת הר"ף – חו"ב). וכן מטבילים כלים שנשמאו בולד הטומאה בין השמשות (תוספתא שבת ב, ח).

ב. מבואר בראשונים שישנם איסורי שבות שיש בהם חשש קרוב של עשיית איסור תורה [או איסורים הדומים לאיסור תורה. עריטב"א לד סע"ב ועוד], שגזרו בהם אפילו בין השמשות (עתוס' וש"ד כאן ולהלן לד. ומרש"י מבואר דלא כהתוס' ועוד, שהולכה ברה"ר פחות פחות מד"א מותרת ביה"ש. ובל"א נקט רש"י לאסור, ע"ש בריטב"א שהעיר על כך. וגם בלשון ראשונה מבואר שם ברש"י לענין מעביר מכרמלית לרה"י דרך רה"ר שאסור בין השמשות, ע"ש בריטב"א). ובכלל זה מלאכה דאורייתא כלאחר יד או שנים שעשאוה (ע' בראשונים) או מלאכה שאינה צריכה לגופה – אסורה בין השמשות. (ע' משנ"ב שמב, א; חדושים ובאורים להלן סח. וכן מבואר בתור"פ לה. ד"ה דבעי). אבל מכמה ראשונים אין משמע כן – ערשב"א לד: לה. ובר"ן וריטב"א שם).

כמו כן מבואר להלן (לד: ובראשונים. וע"ש שפ"א שצדד לפרש באופן אחר) ששימוש בקנה אסור לרבי בין השמשות שמא יקטום, ומפני שהוא חשש קרוב לאיסור תורה גזרו אף בין השמשות. ג. יש אומרים [בדעת רש"י] שאיסור מוקצה אסור בין השמשות, מפני שאיסורו קרוב לאיסור תורה, שהרי נאסר חחשש הוצאה (עפ"י ר"ן לה. – אך זה רק לדעת רבי אליעזר (ע"ש) ולא לרבי, שהרי אמרו בגמרא (לה.). שלדעת רבי טלטול אבנים מותר בין השמשות. וכן נפסק להלכה, להתיר (ע' או"ח שצד, ב ובמשנ"ב). ואולם הנצי"ב (לא. לד: לה.) נקט בשיטת רש"י שאף לרבי מותר. ופירש הגמרא באבנים שייחדן לשיבה ואינן מוקצות. וקשה א"כ מדוע הוצרכו להעמיד בשצריך למרא וחצינא).

ד. לפי פירוש כמה מהראשונים מבואר מסוגית הגמרא כאן שמותר להשתמש בצדי אילן בין השמשות לדברי הכל [נבסוגיא בשבת קנה. אין נראה כן. וצ"ע].

ה. האחרונים כתבו להוכיח מסוגיתנו שאפילו שני איסורי 'שבות' הותרו בין השמשות לרבי, כגון כאן שמשתמש באילן ומביאו מכרמלית. ויש שכתבו לאסור הדבר (רע"ב, הגר"א). יש שפרשו דבריהם [ליישב הראיה מסוגיתנו] שדוקא במעשה אחד הנאסר משום שני איסורים אסור, אבל שני איסורי שבות הנעשים בשתי פעולות בזה אחר זה – מותר (ע' שו"ת רעק"א קנט ובהגהות רש"א שם; חזו"א מט, יא ובס"פ פ לדף לד:).

ו. לענין דין זה יש לנו לחשב 'בין השמשות' כהגר"א, כדי הליכת שלשת רבעי מיל (=13.5 דקות) משנכסית השמש מעינינו (עפ"י חדושים ובאורים. וע' באה"ל שמב, א).

יש להסתפק לרבי, האם הותרה שבות לאחר קבלת שבת בין השמשות. ומסתבר יותר שאין להתיר (חו"ב). וכן נקט המשנ"ב (שמב סק"א רסא סק"ח), שאם הוא או הציבור קיבלו את השבת, אין התר ב'שבות' אפילו לדבר מצוה אלא ע"י אמירה לנכרי נ"יש מקום להקל בהצטרף ספק נוסף – ע' באה"ל רסא, ד"ה אין מערבין. וע' לוית חן קכד).

ז. נחלקו דעות הפוסקים בדין בין השמשות של צאת השבת, האם דומה לכניסת השבת או שמא חמור יותר [שהרי לרבי יוסי בין השמשות כהרף עין לאחר משך ביה"ש של רבי יהודה] (ע' משנ"ב שמב סק"ב ובאה"ל. וע' בפירוט בספר מאור ישראל כאן ובלוית חן קכה).